

PRO MEMORIA

ISSN 1392–2831 Tautosakos darbai XXX 2005

PROFESORIUS VACYS MILIUS

(1926.XII.8 – 2005.X.2)

Buvo gražus, saulėtas sekmadienis – 2005 metų spalio 2 diena. Staiga pasklido žinia: mirė iškilus Etninės kultūros valstybinės globos pagrindų įstatymo kūrėjas, Jono Basanavičiaus ir Valstybinės mokslo premijos laureatas, Lietuvos katalikų mokslo akademijos akademikas profesorius etnologas Vacys Milius. Jo nuopelnai valstybei įvertinti Lietuvos didžiojo kunigaikščio Gedimino ordinu. Vilniaus Rokantiškių kapinėse profesorius palydėjo minia žmonių, nes visi likome jo skolininkai.

Vacio Miliaus gyvenimo kelias prasidėjo 1926 metais gruodžio 8 dieną Šaukliuose, Mosėdžio valsčiuje. Šačių parapija – vieta, kur per Antrąją pasaulinį karą įvyko jo lemtingas susitikimas su Matu Untuliu, parodžiusiu iki šiol tebecituojamus etnografinius straipsnius „Gimtajame krašte“. Greičiausiai iš čia profesorius lydėjo meilė kaimui ir Žemaitijai. Paskui atėjo sunkus ir alkanas pokaris: 1945–1946 m. – Telšių mokytojų seminarija, išgelbėjusi nuo tarnybos okupacinėje kariuomenėje, 1946–1951 m. – etnografijos ir muziejininkystės studijos, kai nekūrenamose, išdužusiais langais Vilniaus universiteto Istorijos-filologijos fakulteto auditorijose užšaldavo rašalas. 1947 m. studentas Vacys Milius pateko į Istorijos instituto Etnografijos muziejaus direktoriaus Vinco Žilėno globą ir pajuto etninės kultūros tyrinėjimų skonį. 1948 m. drauge su juo ir Kazimieru Karosu išvyko į pirmąją etnografinę ekspediciją Švenčionių rajone, ja pradėjo virtinę kasmetinių kelionių po lietuvių etnografines žemes, kuriose stebėjo ir fiksavo agrarinės kultūros realijas.

Toliau mokytis Vacys Milius pasuko į Maskvą. Pateko į geras rankas. Aspiranto iš Lietuvos pirmajam savarankiškam mokslo darbui N. Miklucho-Maklajaus etnografijos institute, kaip ir kitoms pirmosioms lietuvių disertacijoms, vadovavo Mažosios Lietuvos etninės istorijos tyrinėtojas Pavelas Kušneris (Knyševas).

1954 m. Vacys Milius ateina dirbti į Lietuvos istorijos institutą ir čia pasilieka visam gyvenimui. Istorijos mokslų kandidato disertacijoje jis pradėjo XIX a.–XX a. pirmosios pusės kaimo kultūros tyrinėjimus. Už juos 1993 m. jam buvo suteiktas etnologijos habilituoto daktaro laipsnis. Netrukus Vytauto Didžiojo universitetas suteikė Vaciumi Miliui profesoriaus vardą.

Jo plunksnai priklauso studijos „Lietuvių valstiečių maistas ir namų apyvokos daiktai: XIX a.–XX a. pradžia“ (Maskva, 1956, rusų k.), „Javų nuėmimo ir kūlimo įrankiai XIX a. antrojoje pusėje–XX a. pradžioje“ (Vilnius, 1979), „Medžio apdirbimo amatininkai“ (Vilnius, 1983), „Žemaitijos vandens malūnai“ (Vilnius, 1997), pluoštas žemėlapių ir paaiškinimai „Pabaltijo istorinės etnografijos atlaso“ tome „Žemdirbystė“ (Vilnius, 1985, rusų k.), sintetiniai skyriai apie gyvulininkystę, žvejybą, amatus, maistą ir namų apyvokos daiktus, istoriografinio pobūdžio etnografinių tyrinėjimų apžvalga „Lietuvių etnografijos bruožuose“ (Vilnius, 1964), knyga „Mokslo draugijos ir lietuvių etnografija“ (Vilnius, 1993).

Vacio Miliaus straipsnius, studijas ir knygas skaito ne tik etnologai ir etnografai, bet visi, kuriems rūpi lietuvių etninė kultūra ir jos likimas. Ypač reikšmingi Lietuvoje ir užsienyje spausdinami profesoriaus dešimtmečiais po kruopelytę surinkti bibliografiniai duomenys. Kruopščiai rengtame XVI–XX a. etnografinės literatūros fundamentiniame leidinyje „Lietuvių etnologijos bibliografija“ (Vilnius, 2001) įtraukta 6770 pozicijų, dar 2003 pozicijos yra paskutinėje kelios dienos prieš jo mirtį išėjusioje „Lietuvių etnologijos bibliografijoje. 1997–2002“ (Vilnius, 2005).

Vacys Milius visą gyvenimą ieškojo lietuvių etninės kultūros lobių. Šio darbo vaisiai – daugybė daugiau kaip per pusšimtį metų etnografinėse ekspedicijose surinktų ir Lietuvos nacionaliniam muziejui perduotų eksponatų. Lietuvos istorijos instituto rankraštyne guli jo užrašyti dabar jau šį pasaulį seniai palikusių žmonių pasakojimai, senovinių daiktų piešiniai, brėžiniai ir fotografijos, bylojančios apie sudėtingą jau sunykusį Lietuvos agrarinės kultūros pasaulį.

Jeigu profesoriaus per gyvenimą sukauptą turtą pamatuotume ne pinigais, ne užgyventomis materialinėmis gėrybėmis, o dosniai dalytomis žiniomis, pamatytu-me, kokį didelį lobį jis paliko Lietuvai. Šiandieną vos ne kiekvienas lietuvių etnologas ir etnografas gali pasigirti gavęs jo patarimų, nuorodų į šaltinius ir literatūrą, paskatinių rinkti muziejams eksponatus ar imtis kultūros tyrinėjimų. Daugelis jų buvo profesoriaus mokiniai, su meile mokslui lydėti nuo bakalauro iki daktaro studijų. Vargu ar rastume Lietuvoje su etninės kultūros kaupimu ir jos puoselėjimu susijusią instituciją, kuri nebūtų prašiusi profesoriaus pagalbos, kai reikėdavo svarios nuomonės mokslo tyrimo, leidybos ir organizaciniais reikalais. Jo moksliniai ryšiai siekė Estiją, Latviją, Lenkiją, Prancūziją, Suomiją, Švediją, Vokietiją, Jungtines Amerikos Valstijas. Ten mainais keliavo naujais Lietuvos etnologų leidiniais.

Liko nebaigtų mokslo darbų ir sumanymų, kuriuos įgyvendinti profesorius stengėsi iki pat paskutinio atodūσιο. Visi dar ilgai ir skaudžiai jausime bei minėsime jo netektį.

Irena Regina Merkienė